

Polszczyzna w krajobrazie językowym Zaolzia w Republice Czeskiej

Jiří Muryc

University of Ostrava, Czechia / Ostravská univerzita, Česká republika

E-mail: jiri.muryc@osu.cz

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-2721-6093>

<https://ror.org/00pyqav47>

Petr Drapa

University of Ostrava, Czechia / Ostravská univerzita, Česká republika

E-mail: petr.drapa.s01@osu.cz

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0009-0928-7873>

<https://ror.org/00pyqav47>

Abstrakt. Celem niniejszego artykułu jest opisanie sytuacji językowej na Zaolziu (czeskiej części Śląska Cieszyńskiego), obszaru położonego na pograniczu polsko-czeskim. Dla współczesnej sytuacji językowej Zaolzia charakterystyczna jest wielojęzyczność i wielokulturowość zarówno na poziomie jednostki, jak i wspólnoty. Zaolzie jest obecnie ośrodkiem polskiej mniejszości narodowej w Czechach. Sytuacja społeczno-polityczna w państwie pozwala na rozwijanie polskiej działalności kulturalno-oświatowej, wydawanie polskiej prasy, emitowanie audycji w czeskim radiu i telewizji itp. Praca omawia teoretyczne aspekty dwujęzyczności na terenie Zaolzia, w szczególności warunki wprowadzania dwujęzycznego oznakowania w przestrzeni publicznej. Autorzy opisują obecną sytuację językową, uwarunkowania prawne i rozwiązania legislacyjne dotyczące używania języka polskiego w miejscach publicznych w ujęciu teoretycznym i praktycznym. W Czechach obowiązują cztery główne dokumenty, które zapewniają prawa mniejszościom narodowościowym i etnicznym: Karta Podstawowych Praw i Wolności, ustawa o prawach mniejszości narodowych, ustawa o gminach i jednostkach administracyjnych oraz Europejska karta języków regionalnych lub mniejszościowych. Przedstawiony zostanie proces wprowadzania dwujęzycznego nazewnictwa w języku polskim w miejscach publicznych (urzędy, instytucje, dworce i przystanki kolejowe, znaki drogowe, nazwy ulic, placów itp.) oraz jego praktyczna realizacja. Autorzy zilustrują również niektóre ciekawe zjawiska przykładami z lokalnych mediów oraz wykorzystując własną dokumentację fotograficzną.

Słowa kluczowe: krajobraz językowy, mniejszość polska, dwujęzyczność, język polski, prawa mniejszości narodowej, Zaolzie, Czechy

Niniejszy tekst został opracowany w ramach projektu badawczego „Jazyková krajina na pozadí multietnicity česko-polského pohraničí / Linguistic Landscape in the Context of Multiethnicity in the Czech-Polish Borderland” finansowanego ze środków Ministerstwa szkolnictwa Republiki Czeskiej (SGS10/FF/2024).

Received: 19.02.2025. Accepted: 5.06.2025

Copyright © 2025 Jiří Muryc, Petr Drapa. Published by Vilnius University Press. This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons Attribution Licence](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Polish in the Linguistic Landscape of Zaolzie in the Czech Republic

Abstract. The aim of this paper is to describe the linguistic situation of Zaolzie (Těšín Silesia), an area situated on the Polish-Czech border. The contemporary linguistic situation and the population of Zaolzie are characterised by multilingualism and multiculturalism at individual and community level. Zaolzie is currently the center of the Polish national minority in the Czech Republic. The socio-political situation in the country allows for the development of Polish cultural and educational activities, the publication of Polish press, the broadcasting of programs on the Czech radio and television, etc. The work deals with the theoretical aspects of bilingualism in the Czech Republic, for example, the conditions under which bilingual signs are introduced. The authors will describe the current linguistic situation, legal conditions and legislative solutions concerning the use of the Polish language in public places in theoretical and practical terms. In the Czech Republic, there are four main documents that guarantee the rights of national and ethnic minorities: the *Charter of Fundamental Rights and Freedoms*, the *Act on the Rights of National Minorities*, the *Act on Municipalities and Administrative Units*, and the *European Charter for Regional or Minority Languages*. The process of introducing dual naming in Polish in public places (authorities, institutions, railway stations and stops, road signs, names of streets, squares, etc.) and its practical implementation will be presented. The authors also illustrate some interesting facts with examples from the local media while using photo documentation taken by the authors.

Keywords: linguistic landscape, Polish minority, bilingualism, Polish language, rights of national minorities, Zaolzie, Czechia

Lenkų kalba Čekijos Respublikos Zaolzės regiono kalbiniame kraštovaizdyje

Santrauka. Straipsnio tikslas – apibūdinti Zaolzės regiono (Tešino Silezijos čekiškos dalies), esančio Lenkijos ir Čekijos pasienyje, kalbinę situaciją. Dabartinei kalbinei situacijai ir Zaolzės gyventojams būdinga daugiakalbystė ir daugiakultūriškumas tiek individų, tiek bendruomenės lygmeniu. Straipsnyje nagrinėjami teoriniai dvikalbystės Čekijoje aspektai. Ypatingas dėmesys skiriamas sąlygoms, kuriomis įvedami dvikalbiai užrašai. Autoriai apibūdina esamą kalbinę situaciją, teisinės sąlygas ir įstatymus, kurie nulemia lenkų kalbos vartojimą viešojoje erdvėje. Pristatomas dvikalbių – čekų ir lenkų – pavadinimų suteikimo viešosiose erdvėse (įstaigose, institucijose, geležinkelio stotyse ir stotelėse, kelio ženkluose, gatvių ir aikščių pavadinimuose ir kt.) procesas ir jo praktinis įgyvendinimas. Tam tikrus reiškinius autoriai iliustruoja pavyzdžiais iš vietos žiniasklaidos naudodami jos sukauptą fotomedžiagą.

Reikšminiai žodžiai: kalbinis kraštovaizdis, lenkų tautinė mažuma, dvikalbystė, lenkų kalba, tautinės mažumos teisės, Zaolzės regionas, Čekija

Pojęcie Zaolzie znane i najczęściej używane w polskiej historiografii odnosi się do wschodniej części Śląska Cieszyńskiego, zamieszkiwanej m.in. przez autochtoniczną ludność polską. Region o powierzchni około 800 km² leży obecnie w północno-wschodniej części Czech, przy granicy z Polską i Słowacją. Zaolzie powstało w wyniku podziału historycznego terenu Śląska Cieszyńskiego między Polskę a ówczesną Czechosłowację w 1920 r. Dziś Zaolzie znajduje się w granicach dwóch czeskich powiatów – Karwina (czes. Karviná) i Frydek-Místek (czes. Frýdek-Místek). Nazwa Zaolzie pochodzi od położenia tego obszaru „za” rzeką Olzą, z polskiego punktu widzenia, natomiast w języ-

ku czeskim region ten często określa się mianem *Těšínsko*, *Těšínské Slezsko*, *české Těšínsko* lub *česká část těšínského Slezska*¹. Zaolzie było przez wieki obszarem wieloetnicznym, zamieszkiwanym przez Niemców, Polaków, Czechów, Żydów i inne grupy etniczne, co sprawiało, że miało – i nadal ma – charakter wielokulturowy i wielojęzyczny. Struktura narodowościowa zmieniała się na przestrzeni dziejów, szczególnie pod wpływem wojen światowych oraz wydarzeń z okresu międzywojennego (1918–1945). W tym czasie Polacy stanowili liczną grupę, a w niektórych gminach Zaolziańskich byli nawet większością, co utrzymywało się do lat 50. XX wieku [Małysz 2009, 115; Gawrecki 2017]. Obecnie Polacy żyjący na terenie Zaolzia stanowią mniejszość narodową w Republice Czeskiej, jednak sytuacja społeczno-polityczna w państwie pozwala na rozwijanie polskiej działalności kulturalno-oświatowej, wydawanie polskiej prasy, emitowanie audycji w czeskim radiu i telewizji itp. [Muryc 2021, 79].

Zaolzie jest obecnie ośrodkiem polskiej mniejszości narodowej w Czechach – mieszka tu ok. 65% ogółu Polaków. Łącznie w Czechach – zgodnie z wynikami spisu ludności w 2021 r. – zadeklarowało narodowość polską ok. 38 tys. osób, w tym 25 tys. w kraju morawsko-śląskim (czes. Moravskoslezský kraj). W ramach tej jednostki administracyjnej najwięcej Polaków zamieszkiwało wspomniane powiaty Frydek-Mistek – 12 tys. oraz Karwina – 11 tys.². W spisie ludności można było zaznaczać tzw. podwójną narodowość, co znalazło odbicie także w wynikach dot. polskiej mniejszości narodowej. Powyższe dane pokazują ogół osób, które wpisały dwie narodowości (np. czeską i polską). Tylko jedną narodowość (polską) zadeklarowało w regionie morawsko-śląskim 18 tys. mieszkańców (w tym w powiecie frydecko-misteckim 9 tys. i karwińskim 8 tys.). Najwięcej Polaków mieszka w Trzyńcu (czes. Třinec), gdzie podwójną narodowość zadeklarowało ok. 4 tys. osób, a tylko polską – ok. 2 tys., z kolei największy odsetek stanowi mniejszość polska w Gródku (czes. Hrádek) – 23,2% lub 30,2% w przypadku podwójnej narodowości³.

Podstawowe prawa członków mniejszości narodowych w Czechach obejmują szereg istotnych gwarancji. Należą do nich m.in.: prawo do używania języka ojczystego w nauczaniu szkolnym (i wczesnoszkolnym); do korzystania z pisowni własnych imion i nazwisk obowiązującej w języku mniejszości; do

¹ Dosłowne ekwiwalenty polskiego określenia tego terenu, np. *Zaolší*, *Zaolší* czy *Zaolzi*, są używane raczej sporadycznie, często w kontekstach bezpośrednio omawiających lub wskazujących na autochtoniczną ludność polską.

² Český statistický úřad – Obyvatelstvo podle vybraných národností, krajů a okresů, dostęp: https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=vystup-objekt&pvo=SLD210082-OK2&z=T&f=TABULKA&skupId=4293&katalog=33522&pvo=SLD210082-OK2&evo=v210 !_SLD21F1008-H2_1 [2024-10-10].

³ Wyniki spisu ludności 2021 r., kryterium: narodowość, dostęp: <http://www.coexistentia.cz/spis2021/spis2021wyniki.htm> [2024-10-10].

możliwości stosowania języka mniejszości w kontaktach z organami administracji publicznej; do podawania nazw miejscowości w języku mniejszości; do rozwijania własnej kultury; do dostępu do informacji i rozpowszechniania ich w języku ojczystym; do zrzeszania się we własnych organizacjach narodowościowych i partiach politycznych; do uczestnictwa w podejmowaniu decyzji dotyczących mniejszości [por. Borski 2020; Janusz 1995, 65–66; Moździaza 2014; Sułkowski 2013, 169–175]⁴.

W Czechach obowiązują cztery główne dokumenty, które zapewniają prawa mniejszościom narodowościowym i etnicznym: Karta Podstawowych Praw i Wolności (czes. Listina základních práv a svobod), ustawa o prawach mniejszości narodowych (czes. Zákon č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin), ustawa o gminach i jednostkach administracyjnych (czes. Zákon č. 106/2016 Sb., o územně správních celcích) oraz Europejska karta języków regionalnych lub mniejszościowych [Muryc 2021, 84–85]. Dnia 1 stycznia 2007 r. weszła w życie znowelizowana ustawa o gminach nr 128/2000 Dz.U., która określiła warunki stosowania dwujęzycznych napisów w gminach zamieszkałych przez mniejszość narodową⁵. O wprowadzeniu dwujęzycznych napisów najczęściej decydowały i decydują komitety ds. mniejszości narodowych powstające w gminach, w których mniejszości narodowe osiągnęły co najmniej 10% w składzie ogółu mieszkańców⁶. Wymóg ten spełniało (po spisie ludności w 2001 r.) 31 miejscowości. Komitety gminne wnioskowały do władz gmin o oznakowanie dwujęzyczne i na tej podstawie wykonywano napisy w języku polskim⁷. W związku z tym sytuacja

⁴ Patrz także Průvodce právy příslušníků národnostních menšin v České republice II, dostęp: <https://www.vlada.cz/assets/ppov/rnm/dokumenty/publikace/pruvodce.pdf> [2024-10-10]; Prawa mniejszości narodowych w Republice Czeskiej ze szczególnym uwzględnieniem Polaków na Zaolziu, dostęp: <https://www.polonica.cz/Kongres-Polakow/Prawa-mniejszosci/> [2024-10-10]; Evropská charta regionálních či menšinových jazyků, dostęp: <https://vlada.gov.cz/cz/ppov/rnm/dokumenty/mezinarnodni-dokumenty/evropska-charta-regionálních-ci-mensinových-jazyku-17547/#> [2024-10-10] oraz Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 13 listopada 2018 r. w sprawie norm minimalnych dla mniejszości w UE, dostęp: http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2018-0447_PL.html [2024-10-10].

⁵ Ustawa nr 128/2000 czeskiego Dz.U. (czes. Zákon č. 128/2000 Sb.), dostęp: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-128> [2024-10-10].

⁶ Gazeta członków Ruchu Politycznego Coexistentia-Wspólnota. Wiadomości 14–5/2007 (8.6.2007), dostęp: <http://www.coexistentia.cz/WTZ/WTZ%2014.htm> [2024-10-10].

⁷ Zgodnie z § 29 ust. 2 czeskiej ustawy o gminach nr 128/2000: W gminie zamieszkaną przez przedstawicieli mniejszości narodowych, nazwa gminy, jej części, ulic oraz innych przestrzeni publicznych, jak również oznaczenia budynków organów państwowych i jednostek samorządu terytorialnego podawane są również w języku mniejszości narodowej, jeżeli w dwóch ostatnich spisach powszechnych co najmniej 10% obywateli gminy zadeklarowało przynależność do tej mniejszości narodowej, o ile przedstawiciele danej mniejszości narodowej złożą wniosek za pośrednictwem komitetów do spraw mniejszości narodowych i jeśli komitet w swojej uchwale wniosek ten poprze, albo jeżeli pisemny wniosek złoży stowarzyszenie, które zgodnie ze swoim statutem reprezentuje interesy danej mniejszości narodowej i które w dniu złożenia wniosku działa na terenie gminy co najmniej 5

w poszczególnych miejscowościach Zaolzia pod względem „objętości” dwujęzycznych napisów była różna.

Obecnie (na mocy nowelizacji ustawy w 2016 r.)⁸ wniosek o wprowadzenie dwujęzycznych napisów w gminie może złożyć każda organizacja reprezentująca interesy mniejszości narodowej, działająca tu od co najmniej pięciu lat. Mniejszość narodowa z kolei powinna tworzyć co najmniej 10% ogółu mieszkańców gminy zgodnie z danymi z ostatnich dwóch spisów ludności (tzn. z lat 2011 i 2021). Z perspektywy wprowadzania dwujęzycznych napisów kluczowym dokumentem jest Europejska karta języków regionalnych lub mniejszościowych [Gröger 2008], która odgrywa znaczącą rolę w ochronie oraz promocji języków regionalnych oraz języków mniejszości narodowych w państwach europejskich. Czechy podpisały Kartę w 2000 r., ratyfikowały ją w 2006 r., a weszła w życie 1 marca 2007 r. Od tego momentu możliwe było wprowadzanie dwujęzycznego nazewnictwa, pod warunkiem spełnienia określonych kryteriów⁹.

Na terytorium Czech objęte ochroną zostało pięć języków: słowacki, polski, niemiecki, a w mniejszym stopniu romski oraz chorwacki (w przypadku Morawskich Chorwatów). Język polski jest chroniony jedynie w dwóch powiatach: Frydek-Mistek i Karwina, gdzie mieszka mniejszość polska. Ochrona ta przejawia się głównie w dostępie do kształcenia w języku ojczystym, używaniu polskich imion i nazwisk, stosowaniu języka polskiego w administracji gminnej oraz innych instytucjach państwowych, a także w prawie do dwujęzycznych oznakowań. Do ostatniej wymienionej grupy praw należą oznakowanie gminy w języku polskim oraz dwujęzyczne nazwy miejsc publicznych, ulic, przystanków autobusowych czy stacji kolejowych [Muryc 2021, 85]¹⁰.

Przyjrzyjmy się więc nieco dokładniej niektórym dwujęzycznym tablicom na Zaolziu. Dwujęzyczne napisy w przestrzeni publicznej Zaolzia¹¹ można podzielić na trzy podstawowe grupy:

- 1) nazwy topograficzne – tablice drogowe z nazwami miejscowości, czyli oznakowanie początku i końca gminy w języku mniejszości narodowej (czes. obec v jazyce národnostní menšiny), drogowskazy, tablice

lat. Por. Ustawa nr 128/2000 českého Dz.U. (czes. Zákon č. 128/2000 Sb.), dostęp: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-128> [2024-10-10].

⁸ Ustawa o gminach znowelizowana! Głos Ludu w Republice Czeskiej, nr 33, LXXI, 2016, s. 1, dostęp: <https://glos.live/content/news/033GL20160319.pdf> [2024-10-10].

⁹ Evropská charta regionálních či menšinových jazyků, dostęp: <https://vlada.gov.cz/cz/ppov/rnm/dokumenty/mezinarodni-dokumenty/evropska-charta-regionálních-ci-mensinových-jazyku-17547/#> [2024-10-10].

¹⁰ Historyczny zarys stosowania podwójnego nazewnictwa na czeskim Śląsku Cieszyńskim (Zaolziu) przedstawia w swojej publikacji Józef Szymeczek [2021].

¹¹ Jakościowe i ilościowe badania stosowania dwujęzycznych napisów w regionie Zaolzia były wcześniej prowadzone m.in. przez autorów: Mácha, Lassak, Krtička [2018], Mácha [2020], Jordan, Mácha [2021], Bogoczová [2024].

z nazwami ulic, tablice orientacyjne i turystyczne, oznakowanie przystanków autobusowych, dworców kolejowych, tablic powitalnych/pożegnalnych przy drogach¹²;

- 2) nazwy obiektów użyteczności publicznej – urzędy (gminy), szkoły, szpitale i ośrodki zdrowia, biblioteki, domy kultury;
- 3) nazwy obiektów usługowych – sklepy, punkty usługowe.

Tablice drogowe „gmina w języku mniejszości narodowej” i „koniec gminy w języku mniejszości narodowej” (zob. *Fot. 1.*) są wg ustawy o gminach umieszczane pod tablicami z czeskimi nazwami gmin i informują o nazwie gminy w języku mniejszości narodowej. Miały one pierwotnie kształt niebieskiego prostokąta z białą linią wzdłuż krawędzi, a nazwy zostały wykonane przy użyciu białych liter. W 2009 r. jednak Ministerstwo Transportu RC zdecydowało o obecnym kształcie tablicy – ma ona wyglądać tak samo jak tablica z czeską nazwą¹³. Takie oznakowania zostały zainstalowane w 21 gminach na Zaolziu. W czterech – Boconowicach (czes. Bocanovice), Śmiłowicach (czes. Smilovice), Ligołce Kameralnej (czes. Komorní Lhotka) i Cierlicku (czes. Těrlícko) – tablice zostały uszkodzone oraz skradzione i do ponownej

Fot. 1. Dwujęzyczna tablica drogowa „koniec gminy w języku mniejszości narodowej” w Bystrzycy (2021) oraz tablica powitalna w Ligołce Kameralnej (2023). Fot. Petr Drapa.

instalacji już nie doszło. Obecnie można je zobaczyć w 18 gminach (stan w 2024 r.). W 11 gminach oznakowań w języku polskim nigdy nie było z różnych przyczyn (np. Bukowiec, Piosek, Rzeka, Koszarzyska, ches. Bukovec, Písek, Řeka, Kořaríska). Najczęóciej była to niechęć miejscowego Komitetu

¹² Do tej grupy można zaliczyć także tablice pamiątkowe i krzyże przydrożne.

¹³ Ministryně Stehliková bojuje za rovnoprávnost značek, dostęp: https://www.tyden.cz/rubriky/domaci/ministryne-stehlikova-bojuje-za-rovnopravnost-znacek_59029.html [2024-11-28].

do wprowadzania dwujęzyczności – wiązałoby się to z pogarszaniem stosunków czesko-polskich w gminie (Koszarzyska), lub fakt, że nazwa gminy na tablicy powinna odzwierciedlać położenie geograficzne gminy – argumentowano twierdzeniem, że na terenie Czech nazwy powinny być tylko po czesku, natomiast w Polsce po polsku (Ropica, czes. Ropice) [Drapa 2023].

Tablice powitalne (zob. Fot. 1.) nie występują we wszystkich gminach na Zaolziu. W przypadku tablic powitalnych zajmowaliśmy się po pierwsze sposobem zapisu gminy, czyli tym, czy została wykonana w formie dwujęzycznej. Można tu wydzielić dwie grupy oznakowań – nazwa gminy występuje tylko w języku czeskim oraz nazwa gminy została zapisana w postaci dwujęzycznej. Po drugie interesowały nas języki powitań. Na wszystkich tablicach są powitania po czesku, ale pojawiają się także inne języki. Najczęściej właśnie polski, w dalszej kolejności – angielski i niemiecki. W przypadku miasta Trzyńca zanotowaliśmy także słowacki. Inne języki raczej nie są stosowane. Można przyjąć założenie, że we wszystkich gminach, w których zainstalowano tablice powitalne, pojawia się przynajmniej jedno słowo po polsku (np. „witamy”). Jedynym wyjątkiem jest tablica gminy Łomna Górna (czes. Horní Lomná), gdzie występuje tylko język czeski. Wędrynia (czes. Vendryně), Gródek czy np. Czeski Cieszyn (czes. Český Těšín) to gminy, które mają tablice powitalne konsekwentnie dwujęzyczne. W Mostach koło Jabłonkowa (czes. Mosty u Jablunkova), Trzyńcu, Piosku, Bukowcu czy np. Piotrowicach (czes. Petrovice) są po polsku tylko powitania. Nieco odmienną sytuację można obserwować w gminach Trzanowice (czes. Tránovice) i Ligotka Kameralna (czes. Komorní Lhotka). W obu przypadkach zauważamy nazwy gmin po polsku, jednakże gminy te nie wprowadziły tablic drogowych „gmina w języku mniejszości narodowej”. Jest to pewien kompromis, ponieważ gminy posiadające dwujęzyczną nazwę na tablicy powitalnej są z reguły również dwujęzyczne pod względem tablic wjazdowych i/lub wyjazdowych.

Nazwy ulic w języku polskim (zob. Fot. 2.) zostały wprowadzone w dwóch miastach i dwóch gminach. W Czeskim Cieszynie oznakowano w latach 2007–2012 ponad 170 ulic w języku polskim¹⁴. W Jabłonkowie (czes. Jablunkov, od 2008 r.) zainstalowano dwujęzyczne oznakowanie tylko w wypadku ważniejszych ulic oraz rynku¹⁵. W Kocobędzu zostało od 2013 r. oznakowanych po polsku 22 ulic¹⁶, natomiast Olbrachcice (czes. Albrechtice) wprowadziły dwujęzyczne nazwy ulic cztery lata później, w 2017 r. [Drapa 2023].

¹⁴ Česky i polsky dohromady, dostęp: https://karvinsky.denik.cz/zpravy_region/cedule_ka20071114.html [2024-11-28].

¹⁵ V Jablunkově instalují dvojjazyčné nápisy. Podívejte se na jejich seznam, dostęp: https://fm.denik.cz/zpravy_region/dvojjazycne_napisy_seznam_jablunkov20080526.html [2024-11-28].

¹⁶ Zpráva o situaci národnostních menšin v České republice za rok 2013, s. 78, dostęp: https://www.vlada.cz/assets/ppov/rnm/aktuality/iii_zprava_2013_tiskarna.pdf [2024-11-28].

Fot. 2. Dwujęzyczne nazwy ulic w Czeskim Cieszynie (2024) oraz Kocobędzu (2019).

Fot. Jiří Muryc, Petr Drapa.

Kierunkowskazy wskazują w gminie pewne miejsce istotne pod względem życia kulturalnego lub leżące na szlaku turystycznym (zob. Fot. 3.). Również w tym przypadku napotykamy dwujęzyczne napisy, jednak nie we wszystkich gminach. Należy stwierdzić, że w zakresie dwujęzycznego oznakowania brakuje jednolitości. Zauważamy: a) tablice orientacyjne wykonane tylko w języku czeskim – np. w Trzyńcu, Mostach k. Jabłonkowa czy Nawsiu (czes. Návsi), b) tablice orientacyjne częściowo dwujęzyczne – dwujęzyczne napisy zazwyczaj wskazują na miejsca ważne dla polskiej mniejszości narodowej – np. w Gnojniku (czes. Hnojník), c) tablice orientacyjne w całości dwujęzyczne – w gminach Wędrynia, Bystrzyca, Gródek, Jabłonków, Stonawa (czes. Stonava), Olbrachcice i Trzecieź.

Fot. 3. Dwujęzyczny kierunkowskaz w Gródku (2025). Fot. Petr Drapa.

Dwujęzyczne napisy pojawiają się także **na budynkach publicznych**. Chodzi o oznakowanie różnego rodzaju instytucji – urzędów, szkół podstawowych i przedszkoli, bibliotek itp. (zob. Fot. 4.). Urzędy gminne oznakowano we wszystkich dwujęzycznych miejscowościach także po polsku, poza dwoma wyjątkami, jakimi są Piosek i Łomna Górna. W Łomnej Górnej kilka lat wcześniej pojawiał się dwujęzyczny szyld na budynku w postaci „Obecni urząd –

Urząd Gminy / Horní Lomná – Łomna Górna”. Jednak na odnowionej tablicy pozostały tylko czeskie napisy [Drapa 2024]. Gminy, które wprowadziły tablicę „gmina w języku mniejszości narodowej”, zazwyczaj stosują dwujęzyczną nazwę również na tych budynkach, np. „Obecní úřad Vendryně – Úřad Gminy Wędrynia”. Natomiast np. w Rzece notujemy na szyldzie tylko czeską nazwę gminy, a więc „Obecní úřad – Úřad Gminy Řeka” (w Rzece nie pojawiają się dwujęzyczne tablice wjazdowe / wyjazdowe). Podobna sytuacja jest w Bukowcu czy Piotrowicach. W Cierlicku z dwujęzycznego szyldu usunięto napis „Gmina Cierlicko” (pozostał tylko napis „Úřad Gminy”). Na opisywanym terenie wszystkie szkoły podstawowe, przedszkola, akademie handlowa i polskie gimnazjum (dwie ostatnie placówki znajdują się w Czeskim Cieszynie) oznakowane są najpierw po polsku, a następnie po czesku, np. „Polska Szkoła Podstawowa im. Wisławy Szymborskiej w Wędryni – Polská základní škola” itd. W przypadku zintegrowanej podstawowej szkoły artystycznej (czes. základní umělecká škola) w Czeskim Cieszynie jest odwrotnie, a więc czeska wersja na pierwszym miejscu, polska na drugim – „Základní umělecká škola – Podstawowa szkoła artystyczna Pavla Kalety”. Napisy „Knihovna – Biblioteka” zazwyczaj informują o tym, że do dyspozycji czytelnikom są również książki w języku polskim. Biblioteki te z reguły posiadają spory księgozbiór w języku polskim. Biblioteka w Ropicy ma nawet dwujęzyczne logo¹⁷. Dostrzegliśmy także inne napisy w języku polskim: „Urząd Budowlany Nawsie”, „Dom Dzieci i Młodzieży w Jabłonkowie”, „Straż Miejska”, „Remiza Strażacka”, „Przychodnia lekarskie”, „Apteka” itp.

Fot. 4. Dwujęzyczny napis na budynku Urzędu Gminnego w Wędryni (2019) oraz na budynku Polskiej Szkoły Podstawowej i Przedszkola w Czeskim Cieszynie (2024). Fot. Petr Drapa, Jiří Muryc.

¹⁷ Obecní knihovna – Biblioteka gminna Ropice, dostęp: <http://naseknihovna.cz/ropice/> [2024-11-28].

Na koniec zwróćmy jeszcze uwagę na dwujęzyczne **oznakowanie przystanków autobusowych oraz dworców kolejowych**. Dwujęzyczność w przypadku przystanków autobusowych została zrealizowana tylko w Olbrachcicach (zob. Fot. 5.). Dwujęzyczne nazwy przystanków autobusowych nie są jednak oficjalne i widoczne tylko na tabliczkach bezpośrednio na przystankach [Drapa 2023]. W listopadzie 2024 r. pojawiły się polskie napisy „Wędrynia” na nowych przystankach autobusowych w tej gminie.

Pierwsze starania o wprowadzenie dwujęzyczności na liniach kolejowych na Zaolziu sięgają 2004 r. Pierwszą stacją kolejową, której nadano dwujęzyczne oznakowanie, była w 2008 r. Bystrzyca (czes. Bystrice). Pierwotnie zasięg stosowania języka polskiego był nieco większy od dzisiejszego. Nie dotyczył bowiem tylko nazwy stacji kolejowej, ale również napisów orientacyjnych: tor, peron, kierunek Czeski Cieszyn, wyjście, biuro dyżurnego ruchu, poczekalnia itp. Do „pełnej” realizacji dwujęzyczności doszło na czterech dworcach kolejowych – w Bystrzycy, Gródku, Nawsiu oraz Boconowicach. Jednak częste ataki ze strony wandalów zmusiły Zarząd Kolejowy (czes. Správa želenic) do usunięcia tych napisów. Kilka tabliczek pozostało tylko na przystanku kolejowym w Gródku. Mimo wspomnianych problemów warto jednak podkreślić konsekwentne dotrzymywanie dwujęzyczności na liniach kolejowych. Dwujęzyczna nazwa stacji lub przystanku kolejowego (zob. Fot. 5.) występuje nie tylko na peronach czy budynkach dworcowych, ale również w rozkładach jazdy, na biletach, w pociągach itp. Od 2019 r. funkcjonują trójjęzyczne rozkłady jazdy (w języku czeskim, polskim i angielskim). Od 2021 r. zostały na 14 zaolziańskich dworcach kolejowych wprowadzone dwujęzyczne komuni-

Fot. 5. Dwujęzyczne oznakowanie dworca kolejowego w Mostach koło Jablonkowa (2024) oraz przystanku autobusowego w Olbrachcicach (2017). Fot. Petr Drapa.

katy dworcowe – zapowiedzi pociągów w języku polskim [Drapa 2024]. Także w tym przypadku wiązało się to z pewnymi kłopotami związanymi przede wszystkim z jakością nagrań¹⁸.

¹⁸ Od dziś czekając na pociąg, usłyszymy zapowiedzi w języku polskim, dostęp: <https://zwrot.cz/2021/09/od-dzis-czekajac-na-pociag-uslyszy-my-zapowiedzi-w-jezyku-polskim/> [2024-11-28]. Po

W niniejszym tekście koncentrujemy się przede wszystkim na wyznacznikach dwujęzyczności w postaci napisów oficjalnych. Nie zamierzamy opisywać wszystkich rodzajów napisów nieoficjalnych (tzw. bottom-up), zwróćmy jednak uwagę na szyldy sklepowe. W czasach komunistycznej Czechosłowacji napisy na sklepach w języku polskim były bardzo powszechne (powołując się na liczne zdjęcia z tego okresu) przede wszystkim w sieci sklepów wielobranżowych „Pramen” czy „Jednota” (w tym przypadku na terenie Zaolzia często uzupełniony o polski ekwiwalent „Jedność”). Obecnie dwujęzyczne napisy w sieciach detalicznych raczej nie stosuje się, ale są zauważalne i podkreślają całkowitą widoczność języka polskiego w danym miejscu. Dwujęzyczne szyldy sklepowe można zobaczyć na sklepach sieci „Hruška” – np. w Bystrzycy Na Pasiakach, Bukowcu czy Czeskim Cieszynie. Chodzi o napisy „owoce, jarzyny, pieczywo, mleko, artykuły żywnościowe / spożywcze...” Dwujęzyczne napisy widnieją również na sklepach piekarniczych „Bajusz: Pékárna – Piekarnia” (zob. Fot. 6.). Jednym z głównych powodów umieszczania dwujęzycznych napisów na sklepach, punktach usług itp. jest przyciągnięcie do zrobienia zakupów miejscowych Polaków oraz podtrzymywanie tradycji dwujęzyczności¹⁹.

Fot. 6. Dwujęzyczne oznakowanie piekarni w Bystrzycy (2024).

Fot. Petr Drapa.

Podsumowując nasze rozważania, stwierdzamy, że Zaolzie cechuje wielojęzyczność i wielokulturowość. W naszym przekonaniu dwu- i wielojęzyczność zakłada obecność dwu- (więcej) języków w danej przestrzeni publicznej. Uważamy, że taki stan jest wynikiem odpowiedniej polityki językowej, która może przyjmować różne formy i postacie. Polska mniejszość narodowa na Zaolziu tradycyjnie dąży do równego traktowania zarówno języka czeskiego, jak i polskiego, do sytuacji, gdy „języki otrzymują taki sam status w przestrzeni publicznej, umożliwiającą użytkownikom tych języków równy udział w

bardziej szczegółowy opis dwujęzycznego nazewnictwa na liniach kolejowych na Zaolziu zob. [Drapa 2024].

¹⁹ Analizy dwujęzycznego nazewnictwa handlowego w czesko-polskim i polsko-czeskim przygranicznym krajobrazie językowym przynoszą m.in. ostatnie opracowania autorek: Bogoczová [2024], Karmowska [2019], Mrůžková, Wachowska [2024].

życiu publicznym i jednakowy dostęp do dóbr i usług oferowanych przez instytucje publiczne” [Stefaniak 2015, 108]. Pozostaje kwestią otwartą pytanie, czy w realnej komunikacji językowej kulturalny język polski jest przydatny. Wiele wskazuje na to, że język polski ogólny występuje na Zaolziu nie tyle w roli środka komunikacji, ile w funkcji symbolicznego kodu językowego, podkreślającego fakt, że oprócz czeskiej większości żyje tu także autochtoniczna społeczność polska.

Źródła internetowe

Bystrzyca pozostała, perony już nie. *Głos Ludu w Republice Czeskiej*, nr. 135, LXV, 2010, 1. URL: <https://glos.live/content/news/135-GL-20101125.pdf> [dostęp: 2024-10-10].

Česky i polsky dohromady. URL: https://karvinsky.denik.cz/zpravy_region/cedule_ka20071114.html [dostęp: 2024-11-28].

Český statistický úřad – Obyvatelstvo podle vybraných národností, krajů a okresů. URL: https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=vystup-objekt&pvo=SLD2100-82-OK2&z=T&f=TABULKA&skupId=4293&katalog=33522&pvo=SLD210082-OK2&vo=v210 !_SLD21F1008-H2_1 [dostęp: 2024-10-10].

Evropská charta regionálních či menšinových jazyků. URL: <https://vlada.gov.cz/cz/ppov/rnm/dokumenty/mezinarnodni-dokumenty/evropska-charta-regionalnich-ci-mensinovyh-jazyku-17547/#> [dostęp: 2024-10-10].

Gazeta członków Ruchu Politycznego Coexistentia-Wspólnota. Wiadomości 14–5/2007 (8.6.2007). URL: <http://www.coexistentia.cz/WTZ/WTZ%2014.htm> [dostęp: 2024-10-10].

Gazeta członków Ruchu Politycznego Coexistentia-Wspólnota. Wiadomości 41–7/2010 (20.12.2010). URL: <http://www.coexistentia.cz/WTZ/WTZ%2041.htm> [dostęp: 2024-10-10].

Ministryně Stehliková bojuje za rovnoprávnost značek. URL: https://www.tyden.cz/rubriky/domaci/ministryne-stehlikova-bojuje-za-rovnopravnost-znacek_59029.html [dostęp: 2024-11-28].

Obeční knihovna – Biblioteka gminna Ropice. URL: <http://naseknihovna.cz/ropice/> [dostęp: 2024-11-28].

Od dziś czekając na pociąg, usłyszymy zapowiedzi w języku polskim. URL: <https://zwrot.cz/2021/09/od-dzis-czekajac-na-pociag-uslyszy-my-zapowiedzi-w-jezyku-polskim/> [dostęp: 2024-11-28].

Prawa mniejszości narodowych w Republice Czeskiej ze szczególnym uwzględnieniem Polaków na Zaolziu. URL: <https://www.polonica.cz/Kongres-Polakow/Prawa-mniejszosci/> [dostęp: 2024-10-10].

Průvodce právy příslušníků národnostních menšin v České republice II. URL: <https://www.vlada.cz/assets/ppov/rnm/dokumenty/publikace/pruvodce.pdf> [dostęp: 2024-10-10].

Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 13 listopada 2018 r. w sprawie norm minimalnych dla mniejszości w UE. URL: http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2018-0447_PL.html [dostęp: 2024-10-10].

Ustawa nr 128/2000 českého Dz.U. (czes. Zákon č. 128/2000 Sb.). URL: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-128> [dostęp: 2024-10-10].

Ustawa o gminach znowelizowana! *Głos Ludu w Republice Czeskiej*, nr. 33, LXXI, 2016, s. 1. URL: <https://glos.live/content/news/033GL20160319.pdf> [dostęp: 2024-10-10].

V Jablunkově instalují dvojjazyčné nápisy. Podívejte se na jejich seznam. URL: https://fm.denik.cz/zpravy_region/dvojjazycne_napisy_seznam_jablunkov20080526.html [dostęp: 2024-11-28].

Wyniki spisu ludności 2021 r., kryterium: narodowość. URL: <http://www.coexistentia.cz/spis2021/spis2021wyniki.htm> [dostęp: 2024-10-10].

Zpráva o situaci národnostních menšin v České republice za rok 2013, s. 78. URL: https://www.vlada.cz/assets/ppov/rnm/aktuality/iii_zprava_2013_tiskarna.pdf [dostęp: 2024-11-28].

Literatura

BOGOCZOVÁ, I., MURYC, J., 2021. Przełamywanie barier komunikacyjnych (na przykładzie wieloetnicznej i wielojęzycznej sytuacji społecznej Zaolzia), *Slavia Meridionalis*, 21. Article 2387. <https://doi.org/10.11649/sm.2387>

BOGOCZOVÁ, I., 2024. Cieszyn i Český Těšín. Oblicza dwujęzyczności po polskiej i czeskiej stronie granicy, *Studia Slavica*, 28(1). 41–55. <https://doi.org/10.15452/StudiaSlavica.2024.28.0004>

BORSKI, M., 2020. *Komparatystyka praw mniejszości narodowych i mniejszości etnicznych – Republika Czeska*. Warszawa: Instytut Wymiaru Sprawiedliwości. https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2020/11/IWS_Borski-M._Komparatystyka-praw-mniejszo%C5%9Bci-narodowych-i-mniejszo%C5%9Bci-etnicznych-Republika-Czeska.pdf

DRAPA, P., 2023. *Implementacja praw językowych w gminach na Zaolziu*. Diplomová práce. Ostrava: Ostravská univerzita.

DRAPA, P., 2024. Dwujęzyczne nazewnictwo na liniach kolejowych na Zaolziu w Republice Czeskiej, *Studia Slavica*, 28(1). 115–124. <https://doi.org/10.15452/StudiaSlavica.2024.28.0010>

GAWRECKI, D., 2017. *Jazyk a národnost ve sčítáních lidu na Těšínsku v letech 1880-1930*. Český Těšín: Muzeum Těšínska.

GRÖGER, F., 2008. Dvoujazyčné názvy obcí aneb Jak naplňuje Česká republika Evropskou chartu regionálních či menšinových jazyků, *CS Magazin*, 11/2008. <http://www.cs-magazin.com/index.php?a=a2008111005>

JANUSZ, G., 1995. *Prawa mniejszości narodowych. Standardy europejskie*. Warszawa: Stowarzyszenie „Wspólnota Polska”.

JORDAN, P., MÁCHA, P., BALODE, M., KRTIČKA, L., OBRUSNÍK, U., PILCH, P., SANCHÓ REINOSO, A., 2021. *Place-Name Politics in Multilingual Areas. A Comparative Study of Southern Carinthia (Austria) and the Těšín/Cieszyn Region (Czechia)*. Palgrave Macmillan. <https://dx.doi.org/10.1007/978-3-030-69488-3>

KARMOWSKA, A., 2019. Krajobraz językowy polsko-czeskiego pogranicza: przypadek czeskiego Adršpach i polskiego Karłowia (ujęcie porównawcze), *Studia Slavica*, 23(2). 157–169. <https://doi.org/10.18778/0208-6077.53.05>

MÁCHA, P., LASSAK, H., KRTIČKA, L., 2018. City Divided: Place Names and Nationalism in the Czech-Polish Borderlands, *Mitteilungen der Österreichischen Geographischen Gesellschaft*, 160. 303–329. <https://doi.org/10.1553/moegg160s303>

MÁCHA, P., 2020. Dvojazyčné nápisy na Těšínsku aneb těšínský venkov jako experiment s pluralitou, *Národopisná revue*, 3. 191–201.

MAŁYSZ, B., 2009. Od většiny k menšině. Poláci na Těšínsku ve světle statistiky. In KASZPER, R., MAŁYSZ, B. (red.). *Poláci na Těšínsku*. Český Těšín: Kongres Poláků v České republice, 115–119.

MOŹDZIARA, M., 2014. Sytuacja prawna polskiej mniejszości narodowej w Republice Czeskiej. In SADOWSKI, M. (red.). *Z badań nad prawem i administracją*. Wrocław: Uniwersytet Wrocławski, 199–216. <https://repozytorium.uni.wroc.pl/dlibra/publication/59855/edition/66278/sytuacja-prawna-polskiej-mniejszosci-narodowej-w-republice-czeskiej-mozdziara-michal>

MURYC, J., 2021. Dwujęzyczność na Zaolziu w Republice Czeskiej – sytuacja językowa i uwarunkowania prawne. In MASOJC, I., SOKOŁOWSKA, H. (red.). *Tożsamość na styku kultur 4*. Kraków: Wydawnictwo Księgarnia Akademicka, 79–89. <https://doi.org/10.12797/9788381386234.05>

MRŮZKOVÁ, K., WACHOWSKA, V., 2024. Czeskie komunikaty handlowe w polskim krajobrazie językowym, *Studia Slavica*, 28(2). 159–175. <https://doi.org/10.15452/StudiaSlavica.2024.28.0023>

STEFANIAK, K., 2015. Wielojęzyczność w Unii Europejskiej – polemika, *Języki Obce w Szkole*, (4). 107–110. https://jows.pl/brepo/panel_repo_files/2023/01/09/ud2gwa/jows-4-2015-stefaniak.pdf

SUŁKOWSKI, J., 2013. Realizacja praw mniejszości polskiej w Czechach i mniejszości czeskiej w Polsce. In GÓRECKI, D. (red.). *Dziedzictwo pogranicza. Realizacja praw mniejszości polskiej na Litwie, Białorusi, Ukrainie i w Czechach oraz mniejszości białoruskiej, litewskiej, ukraińskiej i czeskiej w Polsce*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 163–205.

SZYMECZEK, J., 2021. Podwójne nazewnictwo na Śląsku Cieszyńskim (Zaolziu) od czasów monarchii habsburskiej po dzień dzisiejszy, *Górnośląskie Studia Socjologiczne. Seria Nowa*, 12. 113–125. https://doi.org/10.31261/GSS_SN.2021.12.06